

„A mi korunk már egy átmeneti kulturtípus” (Cs. Szabó László naplója, 1928)

A Petőfi Irodalmi Múzeum (V.4880 jelzet alatt) őrzi azt a „Gyakorlatok” feliratú, kis alakú füzetet, melybe Cs. Szabó László első naplójának egyikét írta 1928. február 9-től március közepe tájáig. (A füzet utolsó lapján – helyhiány miatt – a bejegyzések rövidülnek, tömörülnek, a hátsó borítóra írt utolsó feljegyzések keletkezési is elmaradnak.) A páratlan oldalakra, folytatólagosan írt naplójegyzetek olykor novellaszerűek, máskor esszéisztikusak, egyes részeiben pedig szinte pszichoanalitikus feljegyzésekre hasonlítanak rövid, tömör, asszociatív mondataival. Cs. Szabó huszonhárom éves volt ekkor. A napi rendszerességgel írt feljegyzésekben a magánélet és a szellemi élet kettőssége mutatkozik meg, a közélet eseményei mellett kirajzolódik egy furcsa szerelem története is. A fiatal Cs. Szabó Teleki Pállal találkozik, Klebelsberg Kunóval tárgyal, közben pedig férjes asszonynak udvarol.

A korai napló bejegyzéseiben – túl a korai novellák stílusán – megjelenik minden lényeges érett Cs. Szabó-vonás. A saját intellektusával állandóan viaskodó, a hazai és egyetemes politikai, szellemi élet problémáin gondolkodó fiatalember alapkérdései már itt is szinte a kultúra összes összetevőjére vonatkoznak: a történelemre, az irodalomra, a képzőművészetre stb. Társadalmi magyarázatot ad a jázsági zsidó szőlőtermesztők hatalomszerzésére, az európaiság műbenlétének kérdéseit feszegeti, vagy éppen az amerikai irodalom fontosságát rögzíti.

Ugyanezen jelzet alatt található egy későbbi naplótöredék is. A feljegyzéseket tartalmazó egykori füzet lapjaira esett szét, fontos – a magyar irodalomról, a fasizmus születéséről, a magyar kultúra jellegéről stb. – gondolatai miatt azonban így töredékben is figyelemre méltó. Megjegyzendő azonban, hogy mind a korai napló, mind a részlet valós helyét az életműben csak akkor foglalja el s mutatja meg igazán, ha az egész napló megjelenik egyszer.

Balogh Tamás

[Napló 1928 febr.–márc.]

1928.

Febr. 9. csüt.

Oedipus komplexum. El akarok menni a diákügyi választásra (10-én, du. 6), ami egybeesik a Karousszel főpróbával. Heves jelenet a főúrral. Kiutasít a szobából. Ő mindig a kötelesség rabja volt. Ha katona volnék, följelentene a fölötteseimnek. Rejtett támadás intellektuális oldalam ellen, ami szerinte a nagyasszony öröksége, tehát ellene irányul. Diákügyi elnökség: újabb szellemi fölény, a viszony közte és köztem ezáltal még hasonlóbbá válna a közte s a nagyasszony közti viszonyhoz. Tehát mondjak le az elnökségről,

különben is az egész csak gyerekjáték. Gyilkossági tervek. Hajóskapitány. Két heti kikötés. A jobbágyom. A szexuális fölényt iróniával, előkelőséggel, intellektuális értékekkel ellensúlyozni. Elképzelem Raszputin utolsó estéjét s a gyöngéd, törekeny, művelt Juszupov herceg izgalmát, amíg végre annyira összeszedi magát, hogy megölje. Minden sikerült gyilkosság elképzelése után testi fáradtság. Így estére már teljes fizikai legyengülés, mintha minden elképzelt gyilkosság egy-egy közönség lett volna.

Febr. 10. péntek.

Karousszel főpróba. Megválasztanak a Diákügyi bizottság alelnökének. Elnökjelölt voltam, de elnökségemet a bajtársi szervezetek (Turul, Hungária) és a Katolikus diákszövetség ellenezték, gróf Teleki Pál, aki a választó intéző bizottság (M. F. H. O. Sz. Területi Szövetség, Kat. D. Szöv., Prof. D. Szöv., Hungária – Műgyetem, Sportszövetség, Turul) elnöke, óvatosságból és félelemből nem szavazott. A diákügyeiben viselt elnöki méltóságához éppen olyan kicsinyesen és rémülten ragaszkodik, mint a Közgazdasági Egyetemen lévő földr. [földrajzi] katedrájához, s ezért a numerus clausus mozgalomban is a legelkeseredettebben uszít, csakhogy a diákságot katedrája hátvédjéül megnyerje.

Késő este sétá Ruzicska Pálnéval, aki aggódik, hogy a tegnapi összejövetél miatt végleg elmérgesedik a viszony köztem s a főúr között. A főúr aggódik értem, de én bizalmatlan vagyok s nem nyilatkozom sem a magánéletemről, sem a terveimről. Célzást tesz arra, hogy a fú. [főúr] talán jobban szereti a Kokót, mert a szülő mindig azt a gyereket szereti a legjobban, amelyikkel a legtöbb baj van, s következésképpen, amelyikkel a legtöbbet kell törődni. Ebből a beszélgetésből arra következtetek, hogy az asszony féltve őrködik a főúr nyugalmán, egy, a fú., általam és általa alkotott csendes triászról ábrándozik, szóval csakugyan van valami abban a gyanúban, hogy szerelmes a fú.-ba. Oedipus komplex.

Febr. 11. szombat.

Karousszel előadás. Este bál a Hungáriában. Fáklyás fölvonulás, égő gyertyák, huszárok, táncoló, fiatal főherceg, aki azonkívül trónjelölt, nagyszerű úszó és ivó. A nyugtalan magyar fantázia megkívánja a maga adóját. Kár, hogy ezt a szertelen fantáziát a politikában éli ki, s ezáltal maga ellen ingerli az egész világot, amely számít és nem ábrándozik. Hendrich Edmèe. Rettenetes féltékenység gyötör, a feltett kérdésekre nem tudok válaszolni, inspicirozva járom a termeket, s minden pillanatban rémeket látok: egy-egy rejtett sarokban idegen férfiakkal pezsgőzik. Éjjel háromkor rá tudom venni, hogy egy üveg pezsgőt megigyon velem, ez a bizalmas félóra valamelyest megnyugtató. A szájamban két kérés, a két kezemben négy kérés, csupa biztos egzisztencia, így táncolok kétségbeesetten, mint egy szerelmes Kinizsi Pál, de ha megint jön valaki, nem bírom tovább.

Febr. 13. hétfő.

Első tisztviselői vacsora. Podrabszky István, aki elém ugrott s elnök lett, nem bírja végigmondani a beszédjét a kegyetlen közbeszólások miatt. Utána fölállok és energikus szavakkal valódi elnöki beszámolót tartok. Az individuális diplomácia mellé morális testületek zárkóztak fel, ilyen morális testület vagyunk mi is. Ne engedjük, hogy égető problémáinkat a bibliamagyarázó angol-szászok és életrelvő rossz szomszédaink platonikus határozatok mellékvágányára tolják. Íme a népszövetség: az ellenőrzők és ellenőrzöttek szövetsége, amely megtiltja, hogy az ember gyufát gyűjtson, de a purpakost nem takarítja el (Snowden).

Febr. 14. kedd.

Kotsehlik, az International Student Service genfi főtítkára itt van Pesten, s a Diákkülügyiben tárgyal. Ezer dollárt kér a nyomorgó kínai diákoknak. Eszembe jut Tóth Árpád verse:

*Mint messzi Kina földjén vasuti, bus karambol
ujszágban furcsa hír s nem tépi idegen.*

Azt hiszem, hogy a numerus clausus vita miatt jött ide, diákverést akar látni, s miután a diákság nagyon fegyelmezetten sztrájkol, alkalmasint leforrázva fog Belgrádba utazni. Ezeknek a nemzetközi humanistáknak a legnagyobb része tulajdonképpen Prága – Varsó – Belgrád összekötő tisztje, s ahogy egykor Erdélynek sikerült az érzelmes angol-szász protestánsokat Bécs ellen fölvonultatni, úgy használja most ki az amerikai protestánsok által pénzelt nemzetközi plátó-akadémiákat Prága.

Este a Kék-Madár mulatóban voltunk. Ott volt Nadzsi bej molett szeretőjével, Kotschlik kíváncsiskodva közeledett hozzám, de a török minket alaposan megszegyenítő zárkózottsággal utasította vissza ezt a nemzetközi barátságot.

Febr. 15. szerda.

Az udvarnál. Hohenlohe herceg ismét bebizonyítja, hogy az állatok, a gyermekek s a hercegek közös rózsabokorban születtek. „Ezs ki esz?“, kérdezte minduntalan. A német kérdésekre is szívósan magyarul válaszol, most az összes Csehországból és Ausztriából ideszállingózott földnélküli mágnások tüntetősen törik a magyar nyelvet, sőt Hohenlohe ma már verset is mondott fel:

*Szilágyi Erzsébet levelét megírta
szerelmes könnyével azt is telesírta,*

aztán egy pecsétet is tett rá – mondta halkán a herceg –, de ezt már nem tudom, hogy hogyan megy.

Febr. 17. péntek.

Unalmas estély Verebélyéknél, ahol a háziak között ünnepelnek, mint ragyogó konkurlovast a kormány bizalmasát, az elnökség s egy wellingtoni hűvösség mintaképét. Micsoda Falcher Princz válna belőlem!

Febr. 18. szombat.

Karousszel. Este Mec [?] jelmezbál. Edmèe. Ő a hallgatólagosan megválasztott bálkirálynő. Gyöngédsége s megnyugtató célzásai dacára folytonosan aggódom. Azt hiszem, hogy gyávaságom, szemérmem és ál-fölényem cudar szentháromsága, amely szerelmeimben idáig mindig meglékelt, most is visszatartott a kellő pillanatban, s én megkéstem. Azzal a fáradsággal, amellyel a felszínen tartom magam életrevaló és vakmerő riválisaim között, valamikor egy gótikus katedrális fölépítettek. Milyen komikus és micsoda fölsülést érdemel az a férfi, aki óvatosan késlekedik a csókkal. Az előkelőség, úgy látszik, csak a művészetben minden.

Febr. 19. vasárnap.

Elnézem a régi szárnyasoltárok pásztorkezzeit, a kassai, lócsei, bártfai oltárképek és szobrocskák spirituális kézmozdulatát, az ágy-mester József „halk kezeit“, az apró-szenketet irtó katonák hangtalanul mozgó, fájdalmas kezeit, az imában megnyúlt ujjakat, amelyeknek a végéről mintha minden pillanatban egy tiszta lélek szállna el. Ez volt hát az a sötét kor, amikor nem volt iskolakötelezettség, városirtó hadvezérek zsarolták a népet, a jobbágy nem viselhetett hivatalt, s a törvényhozói és bírói hatalom nem volt elválasztva egymástól. Hiába, a liberális, Michelet féle történezetnek az az alapelve, hogy másról

mindig rosszat kell föltételezni. Ha az európai kultúra lényegében csakugyan olyan lélek-látó és magába szálló, mint ezek a neuraszténiás, spirituális kezek, amelyeket szavazati jogot nem gyakorló polgárok faragtak és festettek, akkor a mi korunk már egy átmeneti kulturtípus, de semmi esetre sem tisztán európai.

Egy jászberényi paraszt meséli, hogy amikor a 70-es, 80-as években a gazdáknak a földjük után a közlegelőkből kiadták az őket megillető részt, a gazdák a homokos nyugati határban fekvő legelőrészeket nem igen tudták fölszántani, s a hirtelen ölükbe csöppent földön általában öt icce borért tulakodtak. A fölosztott közlegelő így a zsidók kezére jutott, akik a homokon szőlőtermeléshez láttak. Amikor a parasztok észbe kaptak, a homokos területek nagyrésze már idegen kézen volt, úgyhogy a parasztok az erdőt irtották ki s így szereztek új földet a hegyi szőlők pusztulása miatt föllendülő homoki szőlőkultúra számára. A közlegelők fölosztása miatt most aztán a szemtermelő jász gazdák közé a szőlőbirtokos zsidóság ékelődött, s a gazdák az erdők teljes letarolása árán szereztek maguknak földet a szőlőtermelés számára.

Febr. 20. hétfő.

A főúr délután magához kéretett. Figyelmeztették az udvarnál, hogy Ruzicskáné és köztem van valami. Letiltotta a további érintkezést, emlékeztette arra, hogy Pompadour asszony miatt egy olyan sajtótámadást védett ki két év előtt, ami az állásába került volna. Az öregúr nagyon rokonszenves volt, figyelmeztetett, hogy a legkisebb női ügy miatt őt kiemelik a nyeregből, s mikor én az érzelmeimmel játszom, egyszersmind az ő állásával is játszom. Az asszony szerelmes belé, rajtam akarta megbosszulni magát. Tegnap este, az udvartól való távozásakor elfogta az asszonyt, s megmondta neki, hogy amire készül, hánytató cselédromantika. A beszélgetés részleteiről nem tudok semmit. Zavaros érzelmi ügyeimet, úgy látszik, Oedipus szedi rendbe. Elég radikálisan. Azt is bevallotta, hogy a Diákkülügyi dolgaimat azért fogadta olyan bizalmatlanul s azért lett olyan ingerült, amikor ottani hivatalos óráimra hivatkozva mentettem ki magamat, mert azt hitte, hogy a diákkülügyi képzelt hivatal, s nekem a hivatalos órák alatt találkám van az asszonnyal.

Febr. 21. kedd.

Persze vannak fuvolák, amiken sohasem lehet elérzékenyülni. Az a „világ legnagyobb erkölcstelensége”, amire a főúr földúltan célzott, valami zavaros titkot takar, vagy a megsértett hiúságát. Mindenesetre morálisabb, ha az ember cinikus a szerelemben, de nem engedni túlságosan magához az érzelmeit, mintha a szentimentális erkölcsi körítésbe (mert hiszen összes botlásait és tévedéseit a legnagyobb morális elérzékenyülésben követte el) ágyalt szerelmes valaki az élete tengelyébe állítja, mert akkor az ember úgy jár, mint én: a főúr egy ideig versenyt fut velem a fiatalságban, s nyomban utána hosszú ideig egy letargikus, eltompult, csendes kábulatban élő emberré változik, aki érdektelenebb és fárasztóbb, mint egy régi akta.

Voltam a Ker. minisztériumban. A miniszteriális tisztviselőket üvegharang alatt lassú tűzön degenerálják.

A mai amerikai irodalom nagyon jelentős. (Theodor Dreiser: *An american tragedy*; Sherwood Anderson; Sinclair Lewis: *Babbitt**, *Oil*; Joseph Hergesheimer: *Tampico*; Jack London: *Martin Eden*, *His life by his wife* etc.) Az amerikai társadalom ma azt a kialakuló, türelmetlen imperialista korát éli, mint Európa Balzac korában. A mai europ. szellemi élet homlokterébe a régi problémák: a protestantizmus és katolicizmus (Chesterton, Maritain, Maurras, Daudet, a katolikus centrum, Szabó Dezső, Bangha p. [páter]), az új metafizika (Keyserling, Maritain) és a pacifizálás problémái nyomultak. Ugyanekkor a társadalmi képződmények annyira visszafejlődtek, annyira atomizálódtak, a gazdasági élet annyira

csődbe jutott, hogy a nagy regények fundamentumát képező társadalmi képletek hiányoztak. A napóleoni háborúk utáni gazdasági versenyfutás megalkotta a XIX. század nagy regény-társadalmát, a világháború után azonban a gazdasági versenyfutás nem itt, hanem a tőkeforrás valódi helyén, Amerikába[n] játszódott le. Ezért a nagy imperialista-társadalmi struggle tragikus, öngúnyoló hangjai, Dreisernél, Andersonnál és Lewisnél, mint egykor az eur. versenyfutás utolsó stafétáinál: Ibsennél és Zolánál és a poezisben Verlain[e]-nél. Az európai élet ma a pol. és etikai kísérleti területé, nem pedig a regényé. Tehát Chestreton az írónk és nem Galsworthy, Maurras és nem Proust. Amerika épp úgy, mint a lib.-nac. elveket gyakorlatba átvivő Kelet-Ázsia, a XIX. század darwini Európája. Tehát Európa ismét legelöl van. Amilyen ragyogó Wilde aforizmája, hogy az eur. művészet elvándorol a napos területekről: Egyiptomból G.-on [Görögországon], Rómán, Firenzén, Párizson át Norvégiába vándorolt (az Ibsen láz idején írta), annyira nem igaz, hogy a kultúra keletről nyugatra vándorol. Az analógia a szellemi életben különben sem igazolható, s legfeljebb csak akkor megbocsátható, ha nagyon szellemes. Azért van ma egyedül Spengler jogosítva erre.

Febr. 22. szerda.

Fönn voltam Babsiéknál. Néhány idegen fiatalember volt fönn, nem tudom, hogy ma hanyadik turnus volt esedékes. Bismarck, a nagy zsonglőr imponálhatott úgy az együgyű I. Vilmosnak, mint nekem néha Babsi. Gyermekkoromból emlékszem azokra a merész emberekre, akik egyszerre húsz tányérral dobálóztak. Üres káprázat. Némelyik tányér szédülős.

Voltam az udvarnál. A főúr szerelmi egyeduralkodó. Ő a régi abszolút monarchia roncs szigete! Láttam az asszonyt, de nem beszélhettem vele. Nem is tudom, hogy melyik nő fáj jobban, az, akit elvesztettem, vagy akit megtartottam.

Febr. 23. csütörtök.

A modern tanítás semmire sem tud menni. Gyűlöltem a tanárimat, s mohón kerestem a Csettlér [?] ezerszáz oldalas könyvében azt a sort, amelyben nevetségessé lehet. A vizgára való készülés idején a legnagyobb erőfeszítéssel kerestem a professzoraim könyvében azt a passzust, amelyen keresztül láttam, hogy egy nálam jelentéktelenebb ember áldozata vagyok.

Tanár és tanítvány: utoljára Szilén és a gyermek Dyoniszosz között volt harmónia. Hiába, amióta tanár és tanítvány között megszűnt a homoszexuális viszony, nem megy semmire a pedagógia. Az ember nőkért csak lovagolni tanul, férfiakéért megtanulta a filozófiát.

Este az Egységes pártban gróf Klebelsbergtől 8000 pengő segélyt kértem az olasz diákok fogadtatására. Szemlesütve hallgatott végig, mintha a kérője volnék. Finom, áhítatos arca csupa reservatio mentalis. Nem mondott nemet, hanem másnapra Magyary Zoltánhoz utasított, az államtitkárához.

Febr. 24. péntek.

Magyary Zoltán elutazott, s csak a jövő héten érkezik vissza. Klebelsberg, úgy látszik, megszabadult tőlünk, mint a dán király Hamlettől, akit Angliába utaztat: Timeo Danaos...

Febr. 25. szombat.

A kultuszban. Támogatást ígér. Az udvarnál. Az asszonynak a Múzeum körút és a Kossuth L. utca sarka helyett a rue Racine és a rue Monsieur le Prince sarkára adtam randevút, augusztusra.

Febr. 26. vasárnap.

Keserves nap. Telefonáltam Babsinak, aki érthetően célzott arra, hogy délelőtt bejön a városba, s gyalog megy haza. Nem kértem tőle találkozót. Az ilyen lazálással gyűlölteti meg magát az ember. Az ellenfelem tárt mellel rohan a dárdák közé. Most elmondhatom, hogy „remények gyötörnek”. Kétségbeesetten mérsékelem magam s várom, hogy az ellenfelem hevessége, aki egy hét alatt öt operalemezt röpített galambszárnyakon Babsihoz, elidegeníti az én kellemetlen hanyagságomról s főúri ridegségemtől a lányt. De a fiú kész ember, nem kell rá várni. Talán túlzás, ha azt hiszem, hogy át kell adjam a helyet, de én mégis ez szerint cselekszem s utálatos vagyok.

Jancsó Elemér fölött Kolozsvárról, s meglátogatott. Maniu népgyűléseket tart Erdélybe[n], s szentimentális célzásokat tesz arra, hogy az életét tette föl erre a játékra. A parasztpárt fenyegetőzik, s nem meri átvenni a hatalmat. Maniu nem politikus, nem ismeri a prompt beugrást. A politikában nincs sült galamb. A galambot nyersen kell lenyelni. Ha majd hosszú habozás után a parasztpárt átveszi az uralmat, Maniu mérsékelt, becsületes keze alatt a párt elemeire bomlik, s három hónap múlva a nemzeti, egységes román állam csődöt mond, s talán egy parasztkommunizmusnak adja át a helyét.

Febr. 27. Olasz kérvény a min. [minisztérium]-ben.

Febr. 28. Nő. Az asszonyra gondol. Szomorúság.

M. 1. Babsi. Az asszony. Az háború volna. Az alkotmánytervezés és a kormányzás kora.

M. 2. (péntek) Mauriacot egy nyelésre.

M. 3. (szombat) délben autózás, este ülés. Nők barátja.

M. 4. vasárnap. Bandi a Centralban. Feri hangversenye.

Hétfő Parancsolás / Berlin

Kedd Mauriacot az asszonymnak / Bandi tanulmánya

csüt disznófejű gyilk.

pént próba, vál., séta

szomb. előadás, Hungária

vas

hétfő vacs.

kedd a bar.

szerda Hoh.

[Naplótöredék]

[...]koddak volna s a törzsek bosszúhadjárataiban kiadták minden faji erényüket. Ezzel az alkalmazkodni nem hajlandó faji arisztokratizmussal azonban egyenrangú s hozzá méltó is az élet és a nemzeti fennmaradás izzó és energikus szeretete. Lehetetlen, hogy a magyar a fizikai erőhöz nagyon közelálló hatalom patriarkalis [!] gyakorlásában és a festői barbár góg kíméletlen hangsúlyozásában találja meg a maga kizárólagos életformáját. Ezek lehetetleneknek tűrközik, pedig az értékek átszarmaznak a jövőre, de nem

a történelmi formákban, ahogy azt egy Steinkecker, a professzorom a naiv magyar élen gondolja, hanem a jellem nyugalmában.

Okt. 14.

A magyar irodalomban nem a líra a legkülönösebb s az a bizonyos Európát-verő.

[...] és a Buda – Esztergom – Pozsony – Balatoni nagy háromszög kulturális berendezkedése, egyházi súlya és politikai karaktere föltűnően hasonlított a Mainz–Köln-i érsekségi vonalhoz vagy az Ile de France-i maghoz. Ha a török és utána a nemzeti tetszhalál el nem pusztította volna még a nyomát is ennek keresztény Magyarországnak, Magyarország egyáltalában nem volna rendkívüli ország és a magyar nem vallaná magát keletről jövő fajnak, hanem latinnak, mint az aacheni német. A sok rombolásra mi nem sok munkával felelünk, hanem egy olyan furcsa, ábrándos étellel, amely továbbra is rendkívüliekké és a többi néptől különbözővé tesz bennünket, különbözők akarunk lenni a feltámadásban is, mint ahogy rendkívüli volt a mi nagy és hosszú szerencsétlenségünk. Hol késik a mi feltámadásunk? Miért beszélünk arisztokratikus feltámadásról, amikor hiányzik belőlünk az arisztokratikus renaissance merészsége, a mindenképpel való fegyelmezett merészség, és csak a mellékes lakájtempókat elevenítettük föl az arisztokratikus időkből?

*

D'Annunzio a *Szklák szüzeiben* már békében bejelentette a fasizmust, és egész oldalakat idézhetnék, amelyeket a fasizmusról írott természetrajzba lehetne fűzni. A fasizmus a D'Annunzio ráolvasásából született meg.

*

Lenn nyomorog az ország és fenn virulnak a puszipajtások. Bethlen mérsékelt, sőt leszállított belépőjegyek mellett póló-mérkőzést vezet. A mecklenburgi herceg, akire Németo.-ban büntető bíróság vár, beugratta a csapatkapitányi szerepbe, és ma egyike a legbiztosabban elhelyezkedett embereknek.

*

Tegnap Hendrich Babsiéknál próbát tartottunk a szerdai esküvőből. Már alig tudok társaságban viselkedni, és egyáltalában nem tudok többet alkalmazkodni a lányokhoz. Asszonyok, asszonyok, asszonyok, vagy lányok, akik a szeretőim. Azt hiszem, hogy az idén egyetlen egyszer sem megyek többet társaságba. De mégis milyen különös, hogy félévenként egyszer táncolok, és mégis a legszebben, sőt elbűvölően táncolok a pesti fiúk között.

Aztán vége van-e vajon a köztem s a Babsi között sokáig lappangó, sőt mindig csak lappangó szerelemnek? Azt hiszem, hogy a legnagyobb ügy voltam az életében. A vállamra hajtja a fejét, és azt sem bánja, ha csúfolódva beszélek az elmúltakról és nyíltan csúfolódom az egykor titokban hordott érzelmekről. A vőlegény tétován körülnéz és kimegy a szobából.

Kizárólag a kéjes és titkos, csendes és tudós, okos és asszonyokkal való tété a téték barátja vagyok, s egy-egy nappali találkozó akármelyik lányismerőssémmel valóságos pokol a számomra. De hát melyik asszony vált meg ebből a hat éve húzódó szenvedésből és levertségből. Lopva Petzriknére nézek, amint az a kicsi, nyavalyás, nagy szájú, harminchárom éves zsidó arca kibújik a bundából, nézem, ahogy az apám kezét csókol neki, és udvariasan, gavallérosan gúnyolódik velem. Az égre fohászokodom.